



TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE REHBERİ



Çocuk İşçiliğinin Tanımı

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre çocuk işçiliği; çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, zihinsel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen işlerdir. ILO'ya göre;

- ☑ Çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ve ahlaki yönden tehlikeli ve zararlı işler,
 - ☑ Çocukları okula devam etmekten alıkoyan işler,
 - ☑ Çocukları okuldan daha erken ayrılmaya mecbur bırakan işler,
 - ☑ Çocukların okullarıyla birlikte yürütmek zorunda kaldıkları ağır ve uzun işler,
- çocuk işçiliği kapsamı içinde değerlendirilmektedir.¹

En kötü biçimlerinde çocuk işçiliği ise, çocukları köleleştiren, ailelerinden ayıran, ciddi hastalıklara maruz bırakan ve erken yaşlarda büyük şehirlerde yalnız başına kalmalarına neden olan işlerdir.²



1. Inter-parliamentary Union/ International Labour Office, "Eliminating the worst forms of child labour A practical guide to ILO Convention No. 182", 2002, s.15.

2. Inter-parliamentary Union/ International Labour Office, "Eliminating the worst forms of child labour A practical guide to ILO Convention No. 182", 2002, s.15.

Çocuk İşçiliği Kapsamında Değerlendirilmeyen Durumlar

Çocukların yaptığı her iş çocuk işçiliği kategorisine girmemektedir. Çocuğun ev işlerine yardımcı olması, aile işletmesini ilgilendiren bazı işlerde çalışması, eğitimini aksatmayacak şekilde okul saatleri dışında ve tatillerde cep harçlığını çıkarmak için çalışması gibi çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıklarını olumsuz etkilemeyen, eğitimlerini aksatmalarına neden olmayan işleri yapmalarına olumlu gözle bakılabilmektedir. Bu tür işler, çocukların gelişimine pozitif katkı sağlayabilir, beceri ve deneyim kazandırabilir, çocukları yetişkinlik dönemine hazırlayabilir. ILO'ya göre bir "çalışmanın" çocuk işçiliği olarak değerlendirilebilmesi; çocuğun yaşına, yapılan işin türüne ve aldığı zamana, hangi şartlar altında yapıldığına ve ülkelerin bu alanda gözettikleri hedeflere bağlıdır.³

Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 32. maddesi çocukların ekonomik sömürüye karşı korunmasını garanti altına almaktadır. İlgili maddeye göre çocukların;

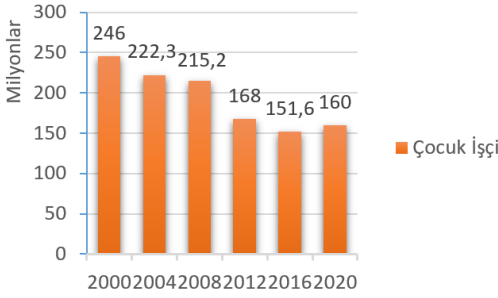
- ☑ Tehlikeli,
- ☑ Eğitimine engel olan,
- ☑ Sağlığına ya da fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişime zarar veren işlerden korunması gerekmektedir.

BM Çocuklara Yardım Fonu'na (UNICEF) göre çocuk işçiler; ailelerinin geçimine katkıda bulunabilmek için çok az bir ücret karşılığında, çoğunlukla tehlikeli koşullarda saatlerce çalışmaktadırlar. Bu durum, çocukların okula gitmelerine, arkadaşlarıyla oyun oynamalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine engel olmaktadır.⁴

3. Inter-parliamentary Union/ International Labour Office, "Eliminating the worst forms of child labour A practical guide to ILO Convention No. 182", 2002, s.15-16

4. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi>

Dünyada 5-17 Yaş Grubu Çocuk İşçi Sayısı



☑ ILO ve UNICEF tarafından hazırlanan “Çocuk İşçiliği: 2020 Küresel Tahminler, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol”⁵ raporuna göre; 2020 yılında dünya çapında 160 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Rapora göre 2000 yılından 2016 yılına kadar çocuk işçiliğinde azalma görülürken 2016 ile 2020 yılı arasındaki dört sene içinde çocuk işçiliğinde artış meydana gelmiştir.

☑ 2019 verilerine göre küresel çapta 25 milyon çocuk, zorla çalıştırılmaktadır.⁶



5. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/WCMS_836901/lang--tr/index.htm

6. TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu, 2023.

Çocukların yetişkinlere göre hak arama mekanizmalarına ulaşım konusunda daha tecrübesiz olması ve çocuklar üzerinde daha kolay hakimiyet kurulabileceği düşüncesi; bunun yanında yoksulluk ve iç savaş gibi kırılabilirliği artıran faktörler insan tacirlerinin çocukları mağdur olarak tercih etmelerine neden olmaktadır.

Asgari Yaş Sınırı

1973 tarihli 138 No'lu ILO Asgari Yaş Sözleşmesi, bu sözleşmeyi onaylayan ülkeleri, çocukların yasal olarak istihdama ve çalışmaya kabul edilebilmeleri için asgari yaş sınırını belirlemeye davet etmektedir. Sözleşme'ye göre ülkelerin belirlediği asgari yaş sınırı aşağıdaki tabloda belirtilen sınırlara uygun düzenlenmelidir:

138 No'lu Sözleşmeye Göre Asgari Yaş Sınırı

| Genel Asgari Yaş Sınırı | Hafif İş | Tehlikeli İş |
|---|---------------|--|
| Genelde <i>Zorunlu eğitim yaşından ve herhalde 15 yaşından daha az olamaz</i> | 13 yaş | 18 yaş (Bazı katı kurallar altında 16 yaş) |
| Gelişmekte Olan Ülkelerde <i>Başlangıçta 14 yaşından az olamaz</i> | 12 yaş | 18 yaş (Bazı katı kurallar altında 16 yaş) |

Türkiye'de 138 No'lu ILO Sözleşmesi 5 Mayıs 1998 tarihli 98-11184 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ardından 21 Haziran 1998 tarihli ve 23379 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bunlardan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin, kapsamı gereği yasaklanması ve sona erdirilmesi büyük ve acil bir öneme sahiptir. Bu nedenle; 1999 yılında Cenevre’de gerçekleştirilen Uluslararası Çalışma Konferansı’nda 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi kabul edilmiştir. Sözleşmeyi onaylayan her Taraf Devletin en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini sona erdirmek için acil ve etkili önlem alması gerekmektedir. Sözleşme’nin 3. maddesine göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği;

- ☑ Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda zorla veya zorunlu kullanılmasını da içerecek şekilde zorla veya mecburi çalıştırmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;
- ☑ Çocuğun fahişelik ve pornografik içeriklerde kullanılmasını, bunların tedarikini ve sunumunu,
- ☑ Çocuğun uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunların tedarikini veya sunumunu;
- ☑ Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından tehlikeli olan işleri kapsar.





Türkiye’de 182 No’lu ILO Sözleşmesi 18 Mayıs 2001 tarih ve 2001/2528 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ardından 27 Haziran 2001 tarih ve 24445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

ÇHS ise bazı en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğini şu şekilde sıralamıştır:

- ☑ Çocuğun yasa dışı faaliyetler ve uyuşturucu madde ticaretinde kullanılması,⁷
- ☑ Çocukların cinsel sömürsü, zorla tutulması, alım ve satımı, esenliğine zarar verecek başka her türlü çocuk sömürsü,⁸
- ☑ Çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması.⁹

7.Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (1989), 33’üncü madde

8.Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (1989), 34’üncü madde.

9.Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (1989), 38’inci madde.

Tehlikeli İş Kavramı

182 No'lu Sözleşme'nin 3(d) maddesinde tehlikeli iş, "doğası veya gerçekleştirildiği koşullar nedeniyle çocukların sağlığına, gelişimine, güvenliğine veya ahlakına zarar verebilecek işler" olarak tanımlanmıştır; ancak tehlikeli işlerin kapsamı ayrıca düzenlenmemiştir. Buna ilişkin düzenleme 190 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Tavsiye Kararı'nda yer almaktadır. Kararın "Tehlikeli İşler" başlıklı maddesine göre;

Doğası gereği tehlikeli işler;

- ☑ Çocukları fiziksel, duygusal veya cinsel istismara maruz bırakan işler,
- ☑ Yeraltında, su altında, tehlikeli yüksekliklerde veya kapalı alanlarda yapılan işler,
- ☑ Tehlikeli makine, ekipman ve aletlerle ya da ağır yük taşınmasını gerektiren işler, olarak belirtilmiştir.

Koşullarına göre tehlikeli işler ise;

- ☑ Çocukları tehlikeli koşullara, ajanlara veya işlemlere, yüksek sıcaklıklara, gürültü seviyelerine veya zararlı titreşimlere maruz bırakan sağlıksız bir ortamda çalışma,
- ☑ Uzun saatler veya gece çalışma ya da makul olmayan nedenlerle işverenin mülküyle sınırlı olan yerlerde çalışma, olarak belirtilmiştir.

Çocuk İşçiliğine İlişkin Veriler (2020)

- ☑ ILO ve UNICEF verilerine göre dünya genelinde 160 milyon çocuk işçi vardır.
- ☑ Bu çocukların 79 milyonu ise tehlikeli işlerde çalışmaktadır.



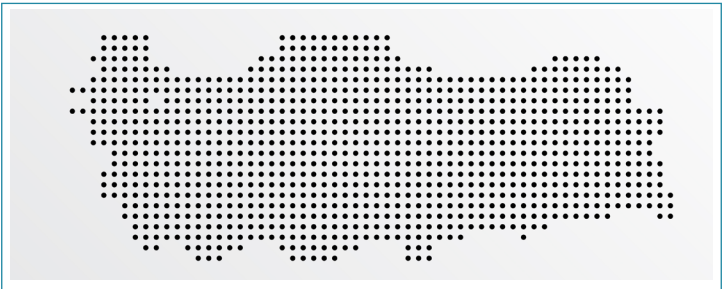
Kaynak: ILO ve UNICEF: Çocuk İşçiliği: 2020 Küresel Tahminler, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol

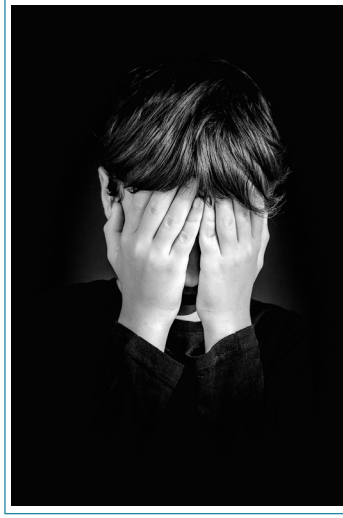
Türkiye’de Çocuk İşçiliği

Ülkemizde, uluslararası mevzuata uygun olarak çocuğun iş-gücünde sömürsünün önlenmesi amacıyla bir dizi yasal düzenleme yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 41. maddesine göre “Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” 50. maddesine göre “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.”

Türkiye, 138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi’ne uygun olarak ulusal mevzuatında çocuk işçiler için asgari yaş sınırını belirlemiştir. 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. maddesine göre;

- ☑ 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim eğitimini tamamlamış çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimlerine engel olmayacak ve eğitimine devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.
- ☑ 14 yaşını doldurmamış çocukların ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.

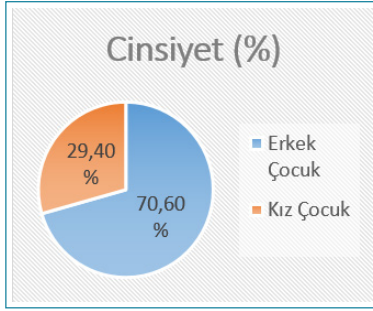




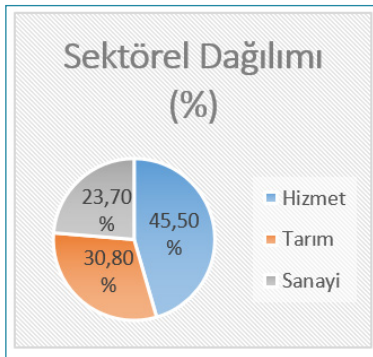
Ayrıca, çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma esasları, çocuk ve genç işçilerin çalıştırılabilecekleri ve çalıştırılmayacakları işler ile çalışma koşulları 6/4/2004 tarihli Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmiştir. Buna göre, adı geçen Yönetmelik'te çocuk ve genç işçi ayrımı yapılmış ve genç işçi "15 yaşını doldurmuş ancak 18 yaşını doldurmamış" kişiler olarak tanımlanmıştır. Çocuk işçi ise "14 yaşını bitirmiş fakat 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretim eğitimini tamamlamış kişiyi" ifade etmektedir. Yönetmelik ayrıca bu ayrıma uygun olarak çocuk işçilerin çalıştırılabilecekleri hafif işler ile genç işçilerin çalıştırılabileceği ve ayrıca 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş genç işçilerin çalıştırılabilecekleri işleri ayrıntılı düzenlemiştir.



TÜİK tarafından 2019 yılında yayınlanan “Çocuk İşgücü Araştırması”¹⁰ sonuçlarına göre Türkiye’de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş aralığındaki çocuk sayısı 720 bindir. Çalışan çocukların %79,7’sini 15-17 yaş grubu, %15,9’unu 12-14 yaş grubu ve %4,4’ünü 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Çalışan çocukların %70,6’sını erkek çocuklar %29,4’ünü ise kız çocuklar oluşturmaktadır.



Türkiye’de çocuk işçiler %45,5 ile en fazla hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Bunu %30,8 ile tarım, %23,7 ile sanayi sektörü takip etmektedir.



10. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Uluslararası ve Ulusal Çalışmalar

☑ ILO tarafından 1992 yılında küresel çapta çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla “Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uluslararası Programı (IPEC)” oluşturulmuştur. Program kapsamında ülkelerin çocuk işçiliğiyle mücadele edebilmeleri için kapasitelerinin artırılması ve dünya genelinde çocuk işçiliğiyle mücadele hareketinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Türkiye, IPEC programına katılan ilk 6 ülkeden biri olmuştur. Program çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2017-2023 dönemini kapsayan Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ulusal Programı hazırlanmıştır. Ulusal Programın öncelikleri doğrultusunda ILO Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı¹¹ (2021-2025) ile Türkiye’de çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik kapsamlı çalışmalar yürütülmektedir. ILO ve ÇSGB iş birliğinde;

☑ Mevsimlik Tarımda Fındık Hasadında Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Sona Erdirilmesi

☑ Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi

☑ Türkiye’deki Mevsimlik Fındık Tarımında En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Kapsamlı Model Projesi

halihazırda devam eden projeler arasındadır.



11. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/WCMS_774760/lang--tr/index.htm



BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030 Gündemi kapsamında çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi de yer almaktadır. BM, Hedef 8.7 gereği 2025 yılına kadar çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması için ülkeleri acil ve etkili önlem almaya davet etmektedir. Bu kapsamda BM 2021 yılını **“Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Yılı”** ilan etmiş ve küresel düzeyde bir hareket başlatmıştır.



Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Siliadin v. Fransa Kararı

Henriette Akofa Siliadin 14 yaşındayken Togo'dan Fransa'ya getirilmiştir. Kırılgan bir konumda ve başkalarına bağımlı olan Siliadin'in pasaportuna beraberindeki insanlar tarafından el koyulmuş ve Siliadin dört yıl boyunca haftada yedi gün hiç bir ücret ödenmeden hizmetçi olarak çalıştırılmıştır. Yetkililer duruma müdahale ettiğinde Siliadin'in kendine gelebilmek için altı ay hastanede yatması gerekmiştir.

Sonrasında yasal süreç başlatılmış ve Siliadin'e daha önce verilmemiş olan ücretlerinin ödenmesi sağlanmıştır. Ancak bunlardan sorumlu olan şahıslar Fransız mahkemelerinde herhangi bir suçtan mahkum edilmemiştir.

AİHM o zaman yürürlükte olan Fransız yasalarına göre, bir şahsın ev hizmetinde esaret altında çalıştırılması veya şahsa kölelik yaptırılmasının yasalarda açık bir biçimde yasaklanmadığını, bu nedenle de yasaların Siliadin'i gerektiği gibi korumadığını ve kendisini ele geçirenlerin de suçlu olarak tespit edilemediğini saptamıştır. Bu nedenle de Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasasını" düzenleyen 4. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.







TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI ve EŞİTLİK KURUMU

 www.tihek.gov.tr

 [tihek_kurumsal](#)

 0312 422 78 00

 Yüksel Cad. No:23
Kızılay / Ankara